

**NADWARCIAŃSKI
ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 28**

GORZÓW WLKP. 2021

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY

NR 28

GORZÓW WIELKOPOLSKI 2021

Redaguje zespół: Zbigniew Czarnuch, dr Piotr Krzyżanowski, Agnieszka Niekrasz (sekretarz redakcji), dr hab. Dariusz A. Rymar (redaktor naczelny), Ryszard Wójtowicz. Adres redakcji: 66-400 Gorzów Wlkp., ul. Mościckiego 7, tel. (095) 783-53-21, www.gorzow.ap.gov.pl; e-mail: sekretariat@gorzow.ap.gov.pl

Stali współpracownicy redakcji: dr Grzegorz J. Brzustowicz, Agnieszka Dębska, dr Piotr Dziembowski, dr Krystyna Kamińska, Grażyna Kostkiewicz-Górska, dr Falko Neining, Roman Piciński, prof. dr hab. Edward Rymar, Danuta Zielińska, Jerzy Zysnarski

Rada Naukowa: prof. dr hab. Janusz Faryś (Szczecin), prof. dr hab. Tomasz Jurek (Gorzów), dr hab. Paweł Leszczyński (Gorzów), dr hab. Klaus Neitmann (Potsdam), dr hab. Radosław Skrycki (Szczecin)

Recenzenci numeru 28:

prof. dr hab. Radosław Gaziński Uniwersytet Szczeciński), dr hab. Paweł Gut (Archiwum Państwowe w Szczecinie), dr hab. Krzysztof Kowalczyk (Uniwersytet Szczeciński), prof. dr hab. Robert Skobelski (Uniwersytet Zielonogórski), dr hab. Ewa Syska (UAM Poznań)

Korekta: Ewa Kraszewska

Tłumaczenia streszczeń na jęz. angielski: Piotr Wahl, na jęz. niemiecki: Falko Neining

Numer 28 Rocznika dofinansowany jest przez:

Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych

Na okładce i wewnątrz numeru: Rysunki przedstawiają niezrealizowane, lub zrealizowane po przeprojektowaniu inaczej, obiekty architektoniczne, które miały powstać w Gorzowie Wielkopolskim / Landsbergu a.W, przed 1945 rokiem, (z jednym wyjątkiem, który miał powstać po 1945 r.). Wszystkie rysunki wykonano w oparciu o archiwalia znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim (rys. Roman Piciński)

ISSN 1231-3033

Druk i oprawa: „SONAR” Sp. z o.o., 66-400 Gorzów, ul. Kostrzyńska 89, www.sonar.pl

Wydawca: Archiwum Państwowe w Gorzowie Wlkp.

Wersja papierowa jest wersją pierwotną

Nakład: 300 egz.

Copyright: Archiwum Państwowe w Gorzowie Wlkp.

Rozprawy i przyczynki

Edward Rymar, <i>Okoliczności, przyczyny i przedmiot krakowskiego hołdu braci Ostenów z Drezenka (22 VII 1365)</i>	13
Grzegorz J. Brzustowicz, <i>Zamek Güntersbergów w Kraśniku</i>	37
Piotr Maciej Dziembowski, <i>Materiał genealogiczny ujęty na brakujących współcześnie kartach w najstarszej księdze metrykalnej parafii ewangelickiej w Międzyrzeczu</i>	47
Agata Przybysz, <i>Harcerstwo w powojennym Gorzowie 1945–1951</i>	111
Tomasz Szafraniec, <i>Zarys dziejów sądownictwa powszechnego w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1945–2020</i>	137
Karol Siemaszko, <i>Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim (1945–1950). Zarys historii</i>	199
Zbigniew Czarnuch, <i>Opowiadki kolejne</i>	213

Materiały do gorzowskiego słownika biograficznego

Jerzy Zysnarski, <i>Syn ostatniego opata w Mironicach landsberskim burmistrzem?</i>	233
Andreas Seidel, <i>Paul Riess – malarz pejzażysta ze Świerkocina (Fichtwerder an der Warthe)</i> (Tłumaczenie Grzegorz Kowalski)	243
Olgierd Kiec, <i>Paul Rudolph (1897–1939). Pastor z Wielkopolski i jego rodzinne związki z Landsbergiem nad Wartą (Gorzowem Wielkopolskim)</i>	267
Michał Klisiński, <i>Rodzina Mańczaków – z poznańskich Winiar przez „kraię wygnania” do nowej małej ojczyzny w Gorzowie</i>	285
Michał Klisiński, <i>Stefan Ratajczak – zasłużony gorzowianin z wielkopolskimi korzeniami</i>	301
Jerzy Zysnarski, <i>Jan Mühsam (1903–1978), zapoznany pionier gorzowskiego przemysłu</i>	307
Wanda Szukalska-Gołąb, <i>Profesor Henryk Szukalski (1920–2001). Luminarz nauki polskiej z Gorzowa Wielkopolskiego</i>	321

Znalezione na archiwalnej półce

Piotr Maciej Dziembowski, <i>Testament Stefana i Jeanetty Wilhelminy Dziembowskich z 16 stycznia 1856 roku</i>	337
Jerzy Zysnarski, <i>Rektor Radeke i jego kronika</i>	353

Polemiki, sprostowania, uzupełnienia, recenzje i omówienia

Dariusz A. Rymar, <i>Kształtowanie się regionu lubuskiego. Na marginesie książki Bohdana Halczaka</i>	389
Zbigniew Czarnuch, <i>Trzy ważne dla regionalisty lubuskiego książki (Karolina Kuszyk, Jan M. Piskorski, Arkadiusz Kalin)</i>	395

Paweł Leszczyński, Recenzja: „Ziemie Odzyskane”. W poszukiwaniu nowych narracji”, pod red. Emilii Kledzik, Macieja Michalskiego i Małgorzaty Praczyk; Instytut Historii UAM, Poznań 2018, ss. 526	407
Paweł Leszczyński, Omówienie: Nancy Waldmann „Postsozialistische Stadt? Erinnerung, staedttischer Raum und lokale Identitaet in Gorzów Wielkopolski nach 1989”	410
Krystyna Kamińska, Morawski jako postać tragiczna	413
Weronika Kurjanowicz, Zdzisław Morawski biografia polityczna – uwagi o książce	417

Wspomnienia

Hildegard Friebe, Notatki z roku 1945	423
Janusz Dreczka, Ks. infułat dr Karol Milik (1892–1976). Świadek prawdziwości	433
Janusz Dreczka, Nie byliśmy nieudacznikami	443
Sylwester Waszkowiak, Moja kolejarska służba na szlaku dawnej Kolei Wschodniej	453

Komunikaty

Anna Jodko, Archiwum Państwowe w Gorzowie Wlkp. w roku 2020	475
Anna Jodko, Archiwa Rodzinne Niepodległej 2020	479
Michał Klisiński, Koło Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 w Gorzowie Wielkopolskim – komunikat z bieżącej działalności	483
Michał Klisiński, Na tropie sztandaru Związku Powstańców Wielkopolskich Koło w Gorzowie Wielkopolskim	487
Małgorzata Łopatka, Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 Koło w Witnicy ma swój sztandar	489

In Memoriam

Edward Korban, Antonina Kowalska-Korban – zasłużona Lubuszanka	497
--	-----

Nekrolog gorzowski

Nekrolog gorzowski za rok 2020 (oprac. Jerzy Zysnarski)	503
---	-----

Książki o regionie

Krystyna Kamińska, Książki z 2020 r. o regionie gorzowskim i o jego mieszkańcach	555
--	-----

Materiały do bibliografii historii regionu

Materiały do bibliografii historii regionu za rok 2020 (oprac. Grażyna Kostkiewicz-Górska)	571
--	-----

Okladka: Agnieszka Dębska, Niezrealizowane projekty architektoniczne jako przykład niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Treatises and Monographs

Edward Rymar, <i>Circumstances, Causes and the Object of the Cracow Homage Paid by the Osten Brothers of Drezdenko (July 22, 1365)</i>	13
Grzegorz J. Brzustowicz, <i>The Güntersbergs' Castle in Kraśnik</i>	37
Piotr Maciej Dziembowski, <i>Genealogical Material Covered on the Missing Pages of the Oldest Metrical Book of the Evangelical Parish in Międzyrzecz</i>	47
Agata Przybysz, <i>Scouting in the Post-War Gorzów (1945–1951)</i>	111
Tomasz Szafraniec, <i>An Outline of the History of the Courts of Common Law in Gorzów Wielkopolski in the Years 1945–2020</i>	137
Karol Siemaszko, <i>The District Court of Law in Gorzów Wielkopolski (1945-1950). An Outline of its History</i>	199
Zbigniew Czarnuch, <i>Railway Tales</i>	213

Materials for the Gorzów Biographical Dictionary

Jerzy Zysnarski, <i>The Son of the Last Abbot in Mironice to Be Landsberg Mayor</i>	233
Andreas Seidel, <i>Paul Riess – a Landscape Painter from Świerkocin (Fichtwerder an der Warthe)</i>	243
Olgierd Kiec, <i>Paul Rudolph (1897–1939). A Pastor of Greater Poland and his Family in Landsberg/Warthe</i>	267
Michał Klisiński, <i>The Mańczak Family – from the Poznań Winiary through the 'Exile Land' to the New 'Little Homeland' in Gorzów</i>	285
Michał Klisiński, <i>Stefan Ratajczak – a Distinguished Landsberger (Polish: Gorzowianin) with Greater Poland's Roots</i>	301
Jerzy Zysnarski, <i>Jan Mühsam (1903–1978), a Forgotten Pioneer of the Gorzów Industry</i>	307
Wanda Szukalska-Gołąb, <i>Profesor Henryk Szukalski (1920–2001). Luminarz nauki polskiej z Gorzowa Wielkopolskiego</i>	321

Found on an archival shelf

Piotr Maciej Dziembowski, <i>Stefan and Jeanette Wilhelmina Dziembowskis' Testament of January 16, 1856</i>	337
Jerzy Zysnarski, <i>Rector Radeke and his Chronicle</i>	353

Polemics, disclaimers, supplements, reviews and write-ups

Dariusz A. Rymar, <i>Shaping the Lubusz Region. Commentary on the Book by Bohdan Halczak</i>	389
Zbigniew Czarnuch, <i>Three Books Important for a Regionalist (Karolina Kuszyk, Jan M. Piskorski, Arkadiusz Kalin)</i>	395
Paweł Leszczyński, <i>Review: 'Recovered Territories'. In Search of a New Narrative, edited by Emilia Kledzik, Maciej Michalski and Małgorzata Praczyk; History Institute of the Adam Mickiewicz University, Poznań 2018, pp. 526</i>	407

Paweł Leszczyński, Write-up: Nancy Waldmann „Postzooialistische Stadt? Erinnerung, staedttischer Raum und lokale Identitaet in Gorzów Wielkopolski nach 1989”	410
Krystyna Kamińska, <i>Morawski as a tragic figure</i>	413
Weronika Kurjanowicz, „Morawski biografia polityczna” – remarks about the book	417

Reminiscences

Hildegard Friebe, <i>Notes of 1945</i>	423
Janusz Dreczka, <i>Father (protonotary apostolic, PA) dr Karol Milik (1892–1976), Witness of Veracity</i>	433
Janusz Dreczka, <i>We Were Not Losers</i>	443
Sylwester Waszkowiak, <i>My Railway Service for the Prussian Eastern Railway</i>	453

Annoucements

Anna Jodko, <i>Family Archives of the Independent, 2020</i>	475
Anna Jodko, <i>The State Archives in Gorzów Wielkopolski, 2020</i>	479
Michał Klisiński, <i>Association of the Greater Poland Uprising of 1918–1919 in Gorzów Wielkopolski, report of current activities</i>	483
Michał Klisiński, <i>On the trail of the banner of the Gorzów Wielkopolski branch of the Association of the Greater Poland Uprising Insurrectionists</i>	487
Małgorzata Łopatka, <i>The Witnica branch of the Association for the Remembrance of the Greater Poland Uprising 1918-1919 has its own banner</i>	489

In Memoriam

Edward Korban, <i>Antonina Kowalska-Korban, a Distinguished Figure from Lubush Land</i>	497
---	-----

The Gorzów Obituary

<i>The Gorzów Obituaries in 2020</i> (edited by Jerzy Zysnarski)	503
--	-----

Books on the Region

Krystyna Kamińska, <i>The Books on the Gorzów Region and its Inhabitants Published in 2020</i>	555
--	-----

Materials for the bibliography of the history of the region

<i>Materials for the bibliography of the history of the region covering 2020</i> (edited by Grażyna Kostkiewicz-Górska)	571
---	-----

Cover: Agnieszka Dębska, *Unrealized architectural projects as an example of non-material cultural heritage*

Ausätze

Edward Rymar, <i>Umstände, Gründe und Gegenstand der Krakauer Lehnseidleistung der Brüder von der Osten aus Driesen</i> (22. Juli 1365)	13
Grzegorz J. Brzustowicz, <i>Die Burg der Güntersberg in Kratznick/Kraśnik</i>	37
Piotr Maciej Dziembowski, <i>Fehlende Seiten im ältesten Kirchenbuch der evangelischen Kirche von Meseritz/Międzyrzecz</i>	47
Agata Przybysz, <i>Pfadfinder in der Nachkriegszeit in Gorzów 1945–1951</i>	111
Tomasz Szafraniec, <i>Überblick über die Geschichte der allgemeinen Gerichtsbarkeit in Gorzów Wielkopolski in den Jahren 1945–2020</i>	137
Karol Siemaszko, <i>Das Landgericht in Gorzów Wielkopolski (1945–1950). Ein historischer Überblick</i>	199
Zbigniew Czarnuch, <i>Eisenbahngeschichten</i>	213

Beiträge zum Biographischen Lexicon von Gorzów

Jerzy Zysnarski, <i>War der Sohn des letzten Abtes des Klosters Himmelstädt Bürgermeister von Landsberg?</i>	233
Andreas Seidel, <i>Paul Riess – Landschaftsmaler aus Fichtwerder an der Warthe/Świerkocin</i>	243
Olgierd Kiec, <i>Paul Rudolph (1897–1939): Ein Pfarrer aus Großpolen und seine Familie, die mit Landsberg an der Warthe verbunden sind</i>	267
Michał Klisiński, <i>Die Familie Mańczak – von Winiary bei Posen ins Exils und zur neuen Heimat in Gorzów</i>	285
Michał Klisiński, <i>Stefan Ratajczak – ein verdienter Einwohner von Gorzów mit großpolnischen Wurzeln</i>	301
Jerzy Zysnarski, <i>Jan Mühsam (1903–1978), ein vergessener Pionier der Industrie in Gorzów</i>	307
Wanda Szukalska-Gołąb, <i>Professor Henryk Szukalski (1920–2001) – eine Koryphäe der polnischen Wissenschaft aus Gorzów</i>	321

Funde im Archivregal

Piotr Maciej Dziembowski, <i>Das Testament von Stefan und Jeanette Wilhelmine Dziembowski vom 16. Januar 1856</i>	337
Jerzy Zysnarski, <i>Rektor Radeke und seine Chronik</i>	353

Kontroversen, Ergänzungen, Rezensionen und Berichte

Dariusz A. Rymar, <i>Die Formung des Lebuser Landes. Randbemerkung zu einem Buch von Bohdan Halczak</i>	389
Zbigniew Czarnuch, <i>Drei wichtige Bücher für die Forschung zum Lebuser Land von Karolina Kuszyc, Jan M. Piskorski und Arkadiusz Kalin</i>	395
Paweł Leszczyński, <i>Besprechung zu: „Ziemie Odzyskane. W poszukiwaniu nowych narracji” [Die „wiedergewonnenen Gebiete“. Auf der Suche nach einem neuen Narrativ, herausgegeben von Emilia Kledzik, Maciej Michalski und Małgorzata Praczyk, Instytut Historii UAM, Poznań 2018, 526 Seiten</i>	407

Paweł Leszczyński, <i>Bemerkungen zu: Nancy Waldmann, Postsozialistische Stadt? Erinnerung, städtischer Raum und lokale Identität in Gorzów Wielkopolski nach 1989</i>	410
Krystyna Kamińska, <i>Der Schriftsteller, Kulturvermittler und Parteifunktionär Zdzisław Morawski (1926–1992) als tragische Figur</i>	413
Weronika Kurjanowicz, <i>Bemerkungen zu „Zdzisław Morawski biografia polityczna” („Zdzisław Morawski – eine politische Biographie”)</i>	417

Erinnerungen

Hildegard Friebe, <i>Aufzeichnungen zum Jahr 1945</i>	423
Janusz Dreczka, <i>Der Apostolische Administrator des Erzbistums Breslau Dr. Karol Milik (1892–1976), ein Zeuge der Wahrhaftigkeit</i>	433
Janusz Dreczka, <i>Wir waren keine Verlierer</i>	443
Sylwester Waszkowiak, <i>Mein Dienst auf der Eisenbahnstrecke der ehemaligen Ostbahn</i>	453

Mitteilungen

Anna Jodko, <i>Das Staatsarchiv Gorzów Wielkopolski im Jahr 2020</i>	475
Anna Jodko, <i>Familienarchive der Unabhängigkeit 2020</i>	479
Michał Klisiński, <i>Die Ortsgruppe der Gesellschaft zum Gedenken an den Großpolnischen Aufstand 1918–1919 in Gorzów Wielkopolski – Tätigkeitsbericht</i>	483
Michał Klisiński, <i>Auf der Spur des Banners der Ortsgruppe Gorzów Wielkopolski/Landsberg der Gesellschaft zur Erinnerung an den Großpolnischen Aufstand 1918/1919</i>	487
Małgorzata Łopatka, <i>Die Ortsgruppe Witnica/Vietz der Gesellschaft zur Erinnerung an den Großpolnischen Aufstand 1918/1919 hat ihr eigenes Banner</i>	489

In Memoriam

Edward Korban, <i>Antonina Kowalska-Korban – eine verdiente Persönlichkeit des Lebuser Landes</i>	497
---	-----

Nekrolog von Gorzów

<i>Nekrolog von Gorzów für 2020 (zusammengestellt von Jerzy Zysnarski)</i>	503
--	-----

Bücher über die Region

Krystyna Kamińska, <i>Neuerscheinungen von 2020 über die Region Gorzów und ihre Bewohner</i>	555
--	-----

Beiträge zur Bibliographie der Regionalgeschichte

<i>Neuerscheinungen 2020 (von Grażyna Kostkiewicz-Górska)</i>	571
---	-----

Umschlag: Agnieszka Dębska, *Nicht realisierte Architekturprojekte als Beispiel für immaterielles Kulturerbe*